

Веселин М. Вукићевић
УСПОМЕНЕ ЂАКА-НАРЕДНИКА

ЕДИЦИЈА
СРБИЈА 1914–1918

Уредник
Зоран Колунџија

Изворно издање
USPOMENE DJAKA-NAREDNIKA
Veselin M. Vukićević
NOVA EVROPA, Zagreb, 1927.

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2025.

Издавање *Едиције Србија 1914–1918* подржали су

Министарство културе и информисања Републике Србије

Град Нови Сад – Градска управа за културу
[Ставови аутора изнети у књизи, не изражавају ставове
органа који је доделио средства за суфинансирање]

ВЕСЕЛИН М. ВУКИЋЕВИЋ

УСПОМЕНЕ ЂАКА-НАРЕДНИКА

ПРОМЕТЕЈ
НОВИ САД

Народна библиотека
ВУК КАРАЏИЋ
Крагујевац

РТС

РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА
СРБИЈЕ БЕОГРАД

АРХИВ
ВОЈВОДИНЕ

ЗАБОРАВЉЕНА КЊИГА И БИОГРАФИЈА

Име Веселина М. Вукићевића, интелектуалца нарочите врсте, мало коме ће се учинити познатим. Тешко га је пронаћи у старим, а нема га ни у новим енциклопедијама или књижевним прегледима, иако је у периоду између два светска рата био прилично плодан и активан. Додуше, у публикацији „Ко је ко“ из 1928. године налазимо његово име и неколико штурих података; да је по занимању судија, члан Радног Кола „Нове Европе“, писац *Успомена ћака-наредника*, са адресом у Јагодини. У сличним публикацијама после Другог светског рата о њему нема ни толико, упркос томе што је непуне две деценије с времена на време сарађивао у *Новој Европи* (1920–1941), политичком и културном магазину из Загреба, којег је уређивао песник Милан Чурчин.¹ Његово име се налази међу десетину великих имена тадашње југословенске културе која чине *Радно коло* „Нове Европе“. Овај часопис је био јасно профилисано гласило. Његови оснивачи су били прозападно орјентисани интелектуалци, доследни заговорници интегралног југословенства, критички настројени према свему што је дезинтегративно и покрајинско.

---

¹ Милан Чурчин (Панчево, 14. новембар 1880 – Загреб, 20. јануар 1960) југословенски је и српски песник, књижевни критичар, публициста и преводилац. У периоду од 1920. до 1941. у Загребу излази часопис „за културна, политичка и друштвена питања“ под називом *Нова Европа*, који уређује он издаје и уређује.

У издању „Нове Европе“ објавио је и свој једини роман, *Успомене ћака-наредника* (1927). Појава романа није остала незапажена, пошто је већ по изласку, у сарајевском часопису *Прејлед*, о њему веома похвално писао угледни критичар Бранко Лазаревић.²

Готово у исто време, у загребачким *Новосијима*, на роман се негативно осврнуо Ахмед Мурадбеговић,³ такође сарадник *Нове Европе*, на шта је реаговао Милан Ђурчин, главни уредник часописа, здушно бранећи писца и књигу (видети у прилозима), мерејући Мурадбеговићу, између осталог, и одсуство солидарности према колеги који сарађује у истом часопису.

Поред *Нове Европе*, Вукићевићеве текстове налазимо и у *Књижевном северу* из Суботице, којег уређује један други Шумадинац – Миливоје В. Кнежевић (1899–1973), књижевник, историчар књижевности, библиотекар Правног факултета у Београду и научни сарадник за српскохрватски језик САНУ.

---

² Бранко Лазаревић (Видин, 25. новембар 1883 – Херцег Нови, 6. октобар 1968), српски је књижевник и дипломата. Послератна комунистичка власт га уклања са јавне сцене. Своје необјављене политичке расправе, дневнике, солилоквије, есеје и размишљања, Лазаревић пише у наметнутој изолацији, све док није био искључен из Савеза књижевника и док није допао затвора (1948–1951). Живео је у једној соби у Херцег Новом и у својим позним годинама дружио се са херцеговским уметницима и културним прегаоцима. Изгубљена оставштина Бранка Лазаревића нађена је случајно, 2004. године у Херцег Новом.

³ Ахмед Мурадбеговић (Градачац, 3. марта 1898 – Дубровник, 15. марта 1972), босанскохерцеговачки књижевник, драматург, новелист, пјесник и писац позоришних дела и приповедака са бошњачком тематиком. Школовао се у Тузли и Сарајеву. У Загребу је студирао на Филозофском факултету и Глумачкој школи. Као глумац је играо под именом А. М. Беговић. Године 1921. почиње да ради као наставник на Глумачкој школи и као професор у гимназији. Позоришни интелектуалац у Сарајеву 1941. године, а 1945. бива осуђен за колаборацију. Послије одлежавања казне, ради као редитељ и управитељ у тузланском позоришту. Почетком педесетих година глуми и ради у дубровачком позоришту, док крајем педесетих постаје директор позоришта у Бања Луци. Послије одласка у пензију, одлази у Дубровник у којем живи до смрти.

Листајући библиографију *Нове Европе*, коју је урадила Марија Циндори Шинковић, лако се запажа да је Веселин М. Вукићевић у том часопису био сарадник током читавог његовог трајања, објављујући двадесетак прилога различите провенијенције; од књижевних, преко верских и правних, па до дневнополитичких.

Вукићевићево име налазимо у познатој споменици *Скојски Ђачки бајшаљон 1914: бајшаљон 1300 кайлара*, чији су уредници Станислав Винавер и Страхинја Дамњановић (Државна штампарија Краљевине Југославије, Београд, 1941). У њој, на списку *Преосталих другова*, Веселина Вукићевића налазимо на страни 640, где уз његово име стоји да је судија Трговачког суда у Београду.

У истој публикацији налази се и факсимил његовог писма оцу (*Писмо кайлара Весе*), датирано у Лапову, 4. новембра 1914. (видети у прилозима), док се на странама 116–119. налази одломак из романа *Успомене ђака-наредника*, насловљен „Бекство из ропства“.

У публикацији *Вукићевићи из Свејлића: из њородичне архиве*, аутора Катарине Ђурић и Предрага Илића (Народни музеј Шумадије, Крагујевац, 2023), на страни 15. налазимо белешку о Веселину Вукићевићу. Она гласи:

„Треба поменути и Веселина (Милана) Вукићевића који је рођен 30. новембра 1893. године у селу Светлић. Године 1913. завршио гимназију у Крагујевцу као ђак-наредник, један од 1300 каплара, распоређен у Скопљу. Године 1915, заробљен у Колубарској бици и одведен у логор у Мађарску, одакле је побегао и вратио се у Светлић. Завршио је Правни факултет у Београду. У Краљевини СХС радио је као судија у више градова. Носилац је Ордена Св. Саве. Написао је две књиге од којих је једна штампана *Успомене ђака-наредника*. Други светски рат је дочекао у Суботици као судија. Одмах је отишао у Светлић где су га хапсили четници Драже Михајловића, тачније Калабића. Цео догађај је описао у свом писму које је послао из немачког затвора у Крагујевцу, где

су га Немци стрељали марта 1943. године као таоца. Сахрањен је у масовној гробници у Шумарицама...“

У истој публикацији, на странама 156. и 157. налазимо Вукићевићеву фотографију „по изласку из четничког затвора 1942.“, као и факсимил писма, препуно црних слутњи, упућен извесној Ружи, 22. фебруара 1943, нешто више од месец дана⁴ пред смрт (видети и Прилозима).

*

Успомене ђака-наредника Веселина М. Вукићевића штампане су у Загребу, 1927. године, у издању *Нове Евроје*.

Предговор (*Чишаоцу*) је потписао Лаза Поповић,⁵ осврћући се критички на тенденције „наше поратне такозване лепе књижевности“, где констатује да већи део продукције „открива знаке малог и нездравог срца и духа“. Замера на „скраћеној и површној романтици ратног збивања“. По њему, „необично је много у њима туђег и страног, немају ведрине, истинољубља, непосредности, и као лоши преводи туђих мисли дају само шум и звукове, а без мелодије и песме...“

На једном месту Поповић наводи: „У збиљи све је то било још ружније и лажније него што се данас пише. Сакрива нам се истина једног страховитог стања пораза и бегства, каквог нисмо никада видели ни чули.“

---

⁴ 27. марта 1943. године

⁵ Лаза Поповић (Сремски Карловци, 1877 – Београд, 1945), лекар, друштвени радник и писац. Из његове ваома занимљиве биографије издвајамо да је био управник рендгенске лабораторије Закладне болнице у Загребу, да је на Медицинском факултету у Загребу био у звању ванредног и редовног професора рендгенологије. Један је од оснивача сремскокарловачког „Сокола“, као и иницијатор Савеза српских соколских друштава и, коначно, Југословенског соколског савеза. Књижевне радове објављивао је у часописима „Зора“, „Босанка вили“, „Бранково коло“ и „Новој Европи“, чији је био један од активнијих покретача.

Лаза Поповић поратну литературу види као „пролазно, тешко, нити светло нити мрачно међувреме, испуњено фантазмагоријама и халуцинацијама, што ће све да прође, што ће морати да прође и да нестане без трага и без остатка, да се расплине пред временом које долази, које ће бити другачије, тотално другачије, лепше и боље, вредније...“

Прижељкује се долазак оптимизма којим ће наша књига „од ружне постати лепа, а од лажне истинита“. Овај предговор књизи, мутно је полемичан, из данашње пресекутиве са тешко разумљивом тенденциозношћу. Може се тумачити као део програмских полазишта часописа *Нова Европа*, који се, пре свега, супротставља модернистима у нашој књижевности. То ће се нарочито показати у Ђурчиновој одбрани ове књиге (видети у Прилозима), где се препознају алузије на суматраисту – Црњанског, и зенитисту – Мицића.

Пред крај предговора, Поповић се осврће на писца *Усиомена ђака-наредника*, „који је нешто доживео, и који то уме да каже“. Нарочито му је важно што у њој „проговара један наш Шумадинац, онако и онакав какав је најчистији и најбољи“. После читања ове књиге, сматра Поповић, „ми опет почињемо веровати, да ни највећа, најбучнија, и најосијонија скупина злих људи не може ипак да спречи да не буде и не постоји и не роди се и добрих људи“.

Поповић на крају закључује да „ни ратна лаж ни поратни пад нису могли да душу човечју заробе засвагда“.

Поред Поповићевог предговора О осталим квалитетима овог Вукићевићевог романа читалац има прилику да се увери у Прилозима, на крају ове књиге, читајући текстове Бранка Лазаревића и Милана Ђурчина.

Остаје нам да констатујемо како штампањем ове књиге у угледној едицији „Србија 1914–1918“ чинимо бар две ствари. Првом попуњавамо мањак литературе која сведочи о стању и животу војника у заробљеничким логорима и приликама у окупираној Србији, док другом отимамо од заборавља животну и самосвојну списатељску судбину једног истинског

Шумадинца, истакнутог интелектуалца и писца ванредног литерарног дара.

Читалац, којем је стало искључиво до литературе, наћи ће у овом роману снажну исповест о ратном злопаћењу, о људским манама и врлинама, о лепоти Шумадије, упркос свему, и коначно – једну љубавну причу – испричану бес-прекорним стилем и поетичним језиком.

Приређивач ове књиге нарочито се захваљује на пожртованости и несебичној помоћи господину Ненаду Вукићевићу, унуку Веселина М. Вукићевића, захвајући којој је ова публикација обogaћена фотографијама и документима из породичне архиве.

У Крагујевцу, лета 2025.

Мирко Демић

USPOMENE
DJAKA-NAREDNIKA

NAPISAO
VESELIN M. VUKIĆEVIĆ

1927

IZDANJE »NOVE EVROPE« ZAGREB

УСПОМЕНЕ
ЂАКА-НАРЕДНИКА

1.

... Минуле су три године, а ја увек у истом положају: око мене жице начичкане стражарима и бајонетима, а у мени наде које трну и чежње које разапињу. Под млитавим ногама изгладнелих бедника тупо одјекују чамове даске, а црне бараке са прозорчићима личе на очне шупљине човечје лобање...

Близу је и четврта зима робовања. Из сурог неба пада киша, капи клизе низ мемљиве даске, квасе под и постеље продиру до самих костију... И ноћас нећемо спавати, другови! Скрићемо се у какав сув кутак, позваћемо у друштво наше сентименталне словенске мелодије; а затим и Моцарта, Шопена, Бетовена. Свирајмо жалосне маршеве! У овим страшним баракама које се тресу на ветру и пливају по блату, ми хоћемо да будемо гласне трубе кобне смрти... Певајмо лабудову песму! И пре него што нас зграби за ноге гладна смрт, похитајмо да слијемо осећаје наше душе у чежњиве мелодије, заједно да се уздигнемо на небо, или да се расплинемо у плаве даљине, пуне нежне милоште из срећне прошлости. Па нека умремо! Као Дантеова Беатриче, тако и наши идеали чекају наше душе у цветним алејама беле вечности...

И док флауте звоне и жице трепере, затварам очне капке и почињем да гледам унутрашњим очима. У души осећам неки мистичан тренутак, који ме испуњава тајанственим блаженством. Певам...

... Три године ропства тако смо провели: у сузама, песми, и музици. Наоружани надом и маштом, музиком и песмом,

савлађивали смо глад, тифус, и хладноћу. Читали смо *Consolatio Philosophiae* од Бојеција, ревносно неговали унутрашњи дијалог, и стојички очекивали смрт. Али, у последње време, и најуверенији почели су да губе веру и самопоуздање. Свако јутро, у стогу свежих мртваца на блату под ведрим небом, ми смо равнодушно и себе урачунавали ту, као да то и треба да буде...

У мени чежња за Земљом Болова – како смо нежно звали нашу милу Србију – расла је и бивала из дана у дан све већом...

За мене, отаџбина није била више родни крај који треба бранити. Она је постала симолом будућности, симолом свих мојих жеља и намера, идеал. Да опет дођем једном до ње, и да видим ту идеалну земљу, то је било за мене животна потреба. Како ћу у томе успети, размишљао сам и дању и ноћу.

Било нас је више који смо стењали под истим притиском необуздане жудње и који смо имали сличне смерове, и сви смо дахнули душом кад од стране Заробљеничке Команде би дозвољено и ђацима-наредницима да могу ићи на рад, под условом да се својеручним потписом одрекнемо свих повластица, и да ћемо радити и најтеже послове. И једна партија ђака наскоро је отишла испраћена музиком и песмом од стране другова. Ја сам их посматрао како одлазе, сузних очију гледао сам како се губе у даљини, жалећи што и ја нисам међу њима! Чинило ми се да су они, и поред бајонета који их прате, ипак близу свога циља, и да ће ускоро бити ван домашаја непријатељске силе. Моја молба за рад била је одбијена с примедбом, да старешина ђачке менаже не може ићи. Дам друговима оставку на то звање и одмах поднесем другу молбу са писменом изјавом то се изриком тражило да се одричем дневнице, и да ћу све радити. Али и та молба буде одбијена. Онда преко једног војника-стражара, крадом испошљем молбу самом аустријском Војном Министарству у Беч, и кроз десет дана Заробљеничка Команда саопшти ми

да ћу се за који дан кренути у Угарску, на Карпате, где ћу код заробљеничког надзорног официера бити тумач за српски и руски језик. Кад је свануло јутро мога поласка из жица, замолим да ме још три друга могу отпратити до станице, разуме се, под пратњом двају стражара. Затим се опростим са осталим својим драгим сапатницима и, излазећи из „лагера“, попретим стегнутим песницама овом страшном месту, где људи пасу траву, глођу коске, где их је смрт покосила два-најст хиљада, међу њима и мога оца...

На писак локомотиве загрлим сва три друга, који ми желеше срећан пут, ускочим у вагон, и с прозора сам их поздрављао махањем марамике док их нисам изгубио из вида. Затим сам посматрао црне бараке како измичу и постају све мање, и са задовољством сам гледао како тону у земљу те кобне барке смрти. Сетих се свих мука у њима преживљених за три године, и једва сам веровао да нисам више у њима; али брда и предели, који су као живе слике следовали једно другоме пред мојим очима, опоменуше ме на стварност, и ја осетих како ми неисказани терет пада са душе. Воља за животом расла је напоредо са мојим расположењем, и ускоро стадох певуцати неку живу и веселу песмицу уз ритам клопарања захукталог воза. Стражар, један млад Аустријанац, делио је расположење, и нарочито се слагао са мојим египћанским цигаретама и бисквитима, које сам био добио од Комитета из Француске. Увек би живо одсалутирао, и никад ми није дозволио да сам преносим ствари при прелазу из воза у воз.

2.

Вожња кроз Горњу и Доњу Аустрију била је необично пријатна. Стрми брегови, окићени замцима, таласасте линије области, опомињу на нашу Шумадију, – свуда шуме и зеленило. Наједаред, при прелазу у Угарску, свега тога не стаје. Настаје бескрајна панонска равница, са својим нарочитим бунарима, шеварима и ритовима. Правилну кружну линију видика нигде не ломи криви обрис какве планине. Пуста се ређа за пустом, само без оних многобројних стада оваца, или целепâ говеди, које смо свикли да гледамо на сликама. Рат је све то збрисао. На једној станици морали смо сићи да променемо воз. Ту је било мноштво војника Чеха, који су путовали на карпатски фронт. Брзо смо постали пријатељи. Један ми је објаснио зашто деца дижу обе руке у вис при пролазу овога воза кроз Угарску: „Они тиме тобоже подражавају наш начин ратовања. Будале! Не знају да то нама, Словенима, чини част! Ми смо такви према браћи Русима. Али тако нећемо чинити кад се будемо, као војници Чешке Краљевине, враћали из Русије кући!“... Ова свесна наша браћа учинила су на ме, као и толико пута раније, дубок утисак. Са срдачним „На здар!“ растали смо се, и поново ушли сваки у свој воз; и возови су одјурили, носећи мене у Карпате, а њих преко Карпата. Након пола дана вожње, кроз далеку прозрачну маглу, указаше се неодређена узвишења која се, што смо се више приближавали, оцртаваху све јасније. То су били Карпати. Џиновске масе, као какви огромни таласи, пропињале су се ка небу, надирале једне на друге,

и у виду испрекиданих лука пружале према југоистоку. На подножју њихову пролазили смо покрај брегова са благим падинама, пуним зелених винограда, начичканим вилама. Здрављајући њих, здрављао сам у мислима наш Оплепац, Венчац, Букуњу!... Наскоро воз стаде. То је био – Nagyszöllös. Услужни стражар натовари све моје ствари на своја леђа, и пођосмо у град. Било је 11 сати ноћу, па смо били принуђени да преноћимо у хотелу, на што је стражар једва пристао, јер – вели – све је скупо па неће да ме излаже трошку. На моје наваљивање најзад попусти, и ми зазвонисмо. Дочека нас момак, интеллигентан младић, интерниран ту још одмах у почетку рата. Благодаревши његовој љубазној услузи одморисмо се врло лепо, до осветка идућег дана.

Сутрадан, пођемо надзорном заробљеничком официру, чија се канцеларија налазила недалеко од хотела. Сви су ме на улици посматрали радознало; војници и подофицири поздрављали су ме, мислећи, зацело по моме суром оделу, да сам какав немачки официр. У канцеларији ме дочека заробљенички официр врло љубазно. То је био једна необична дебела добричина.

Надзорни заробљенички официр, гојазни поручник о којем је реч, јесте Јеврејин, разуме се, као и сви други административни официри у Угарској. Био је висок и развијен, па му је пуноћа добро стајала. Ничега војничког није имао, и ословио ме је добродушно овим речима:

– Господине Ласло – јер Ваше име одговара овом маџарском имену, и тако ћу Вас звати, лакше ми је за изговор – дакле, господине Ласло, клоните се политике, што даље од ње! То Вам је главна дужност. А споредна ће Вам бити, да самном на колима прођете једаред-дваред недељно по овом округу где има растурених, по пољским и другим радовима, на две хиљаде заробљеника: Руса, Срба, и Талијана. Ви ћете бити тумач за српски и руски језик. Овде је и Ваш један земаљак, Г. Паоло, мој тумач за талијански језик.

Канцеларија је била једно одељење поручникова стана, са две фотеље, телефоном, и три стола. Најмањи сто био је поручников. За средњим столом седела су два маџарска подофицира: један млад и туберкулозан, са малим ужагреним очима; други стар и просед, бивша жандарчина у Босни после окупације, који је знао и прилично српски. За трећим столом седео је један човек средњег раста, средовечан, лепо очешљан и избријан, допадљиве спољашњости, то је био Паоло: Београђанин, јер је у Београду свршио основну и средњу школу; Бечлија, јер је у Бечу студирао десет година; Нишлија, - у Нишу је држао хотел, и ту се и оженио и смирио. Брзо се спријатељим са овим Талијаном-Србином. Имали смо заједнички стан у вароши, и за два месеца, све време мога бављења у овом месту, били смо нераздвојни пријатељи.

Наједном, сви скочише са столице, и чу се: – Љубим руке, љубим руке!... – Устанем и спазим пред собом једну праву пољску Јеврејку, од својих тридесет година – поручникову жену. Она ме одмах овако ослови:

– Господине Ласло, Ви нам се допадате, то Вам одмах кажем. Чувајте се само политике, никад о њој не говорите док сте овде. Место тога, ја ћу Вам наћи једну лепу богату плавушу. Сутра је Субота, „jour“ Гутманових. Тамо Вас чекамо поподне у три часа. Ја знам вас Србе, али ни речи о патријотизму!...

Захвалим на пажњи, обећам да ћу доћи, и да ћу њене опомене имати у виду.

При изласку из канцеларије, пред вече, пођем са својим новим другом да разгледам варош. Нађ-селеш, окружни град најмањег округа у Угарској, налик је на нашу Паланку. Сви радници и сељаци су Рутени, Малоруси; трговци су Јевреји, а чиновници Маџари. Уочи Суботе сијају свеће на прозорима сваке друге куће, и чује се побожно и уњкаво певање Јевреја. У свакој улици готово имају нарочито одељење где држе религијозне састанке, иако имају у средини вароши и